

Hubert Smeets, *Een wonderbaarlijk politicus. Hans van Mierlo, 1931-2010* (Amsterdam: De Bezige Bij, 2021, 584 pp., ISBN 9789403114217).

De impact van de oorlog: wijlen D66-politicus Hans van Mierlo had het daar regelmatig over. Zijn geestverwanten en hijzelf, aanjagers van de roerige jaren zestig in Nederland, waren hierdoor gevormd. ‘Interessant is dat de sleutelfiguren in de oorlog in de puberteit waren. Alles bewust meemaken – geen rol kunnen spelen, te groot voor servet – te klein voor tafellaken’ (29), zo noteerde Van Mierlo in 1979 als bijna vijftigjarige in zijn schrijfboek. Tot zijn kring behoorden politicoloog en collega-journalist bij het *Algemeen Handelsblad* Hans Gruijters, advocate Anneke Goudsmit en de Nieuw Linksers Han Lammers en Marcel van Dam, om enkele aansprekende voorbeelden te noemen. De biografie van Van Mierlo, historicus en journalist Hubert Smeets, heeft het over een generatie, hoewel hij erkent dat dit begrip omstreden is onder historici. Maar hij bevestigt andermaal de belangrijke rol van jaren-dertigers als voortrekkers van nieuwe politiek-sociale en culturele denkbeelden en activiteiten, in de literatuur ook wel aangeduid als ‘stille generatie’. Dat zijn hoofdpersoon ‘een wonderbaarlijk politicus’ was, heeft met de oorlogservaringen te maken. Zekerheden die voor anderen vanzelfsprekend leken, waren dat niet voor Van Mierlo.

Ook karakter en afkomst speelden een rol, zo blijkt. Van Mierlo was geboren in Breda in 1931, in een milieu van katholieke bankiers. Naast een vaak sombere en toberige man, was hij een *bon vivant*, zoals journalist Ben Rogmans hem in een eerdere biografie aanduidde.¹ De grote economische crisis van de jaren dertig had hij minder bewust meegemaakt dan armere leeftijdgenoten. Hij kon zich als gymnasiast en later als rechtenstudent een weinig ijverige houding permitteren en toch maatschappelijk goed terechtkomen. Liever wijdde Van Mierlo zich aan toneelspelen, dichtkunst en zang dan aan de leervakken. Dit waren overigens vaardigheden die hem in zijn loopbaan als politicus goed van pas kwamen. Zijn charisma was in niet geringe mate te danken aan zijn welsprekendheid en acteertalent.

We vernemen in de Verantwoording dat Smeets gevraagd is voor dit project, echter niet door wie en waarom. In het voorwoord van de biografie vermeldt de auteur dat Van Mierlo hem een opzette gaf bij zijn loopbaan bij *NRC Handelsblad* en dat zijn vader en zijn hoofdpersoon elkaar kenden en soms contact met elkaar hadden. Deze eerlijkheid pleit voor hem. Ondanks deze relatie is het boek geen hagiografie, maar wel een sympathieke verhandeling

geworden. Smeets had toegang tot veel en vaak ook nieuw bronnenmateriaal, zoals het persoonlijk archief van de hoofdpersoon. Ook heeft Smeets veel interviews gehouden. Hij heeft zich goed gedocumenteerd en maakt regelmatig gebruik van het proefschrift van Menno van der Land uit 2003 over de geschiedenis van D66.²

Historici met belangstelling voor emoties en hun repercussies in de politiek komen met dit boek aan hun trekken. Van Mierlo kon waar nodig doordouwen en machtspolitiek bedrijven, maar hij was ook een politicus die zijn gevoelens niet onder stoelen of banken stak, een zekere hardheid miste, soms gekweld werd door angsten en zich tijdelijk door tegenslagen liet neerslaan. Hij had de nodige relaties met vrouwen. Een van de eerste liep in die zin ongelukkig af dat hij ‘moest trouwen’, conform de mores in de katholieke wereld van de jaren zestig. Hij liet het daarna snel afweten, vrouw en kind aan hun lot overlatend. Deze wankelmoedige houding viel bij de wederzijdse Brabantse families niet in goede aarde en zijn oom, tevens informele voogd en maecenas van de familie, ontferde hem daarom. In zijn latere relaties toonde Van Mierlo zich serieus en ook een betrokken, zij het vaak afwezige vader. Hij had een wat ‘rommelig’ privéleven, zo vat Smeets samen (194).

Door zijn charisma was Van Mierlo in staat een invloedrijke politieke beweging van de grond te trekken. Meesterlijk maakten hij en zijn aankomende partij gebruik van het nieuwe medium televisie: wie kent niet de D66-campagnespot, waarin de goed uitziende man in de donkergrijze regenjas al wandelend de noodzaak van een nieuwe beweging voor het televisiekijkend publiek uiteenzette? Bij de Tweede Kamerverkiezingen van 1967 haalde D66 in één klap zeven zetels die het vooral aan mensen jonger dan veertig te danken had. Van Mierlo was fractieleider in de Tweede Kamer van 1967 tot 1973 en in de periode 1986-1994.

Zijn ideeën over de toekomstige noodzakelijke politieke inrichting, die hij deelde met anderen, waren in 1966 vastomlijnd. De eerder genoemde Gruijters en de Leidse hoogleraar rechtsfilosofie Jan Glastra van Loon golden als partijideologen. D66 streefde volgens politiek leider Van Mierlo naar een ‘ontploffing van de oude partijen’ en naar meer invloed van de kiezer. Een versterking van het dualisme via een gekozen minister-president en een districtenstelsel moesten hieraan bijdragen. Een tweedeling in het partijpolitieke landschap tussen progressief en conservatief leek ideaal. Hoewel er zeker pogingen zijn geweest om met behulp van andere partijen de gewenste vernieuwingen te implementeren, is dat tot nu minder gelukt dan de vernieuwers hoopten.

1 Ben Rogmans, *Hans van Mierlo. Een bon-vivant in de politiek* (Baarn 1991).

2 Menno van der Land, *Tussen ideaal en illusie. De geschiedenis van D66, 1966-2003* (Dissertatie; Universiteit van Amsterdam 2003).

Smeets maakt de rol van Van Mierlo te groot. Hij beschouwt hem als de 'personificatie van het "prudent progressieve" Nederland dat tussen 1966 en 2002 floreerde' (482). Van Mierlo was weliswaar van betekenis, maar de auteur doet het belang van andere figuren in dat speelveld tekort. Naast andere al genoemde personen is er een reeks van namen te bedenken, variërend van de KVP-politica Marga Klompé en de sociaal-democraten Joop den Uyl en Irene Vorrink, tot de feministe Joke Smit, de D66'er Jan Terlouw, de leider van de Politieke Partij Radicalen (PPR) en van Groen Links Ria Beckers en de vredesactiviste Sienie Strikwerda. Deze opsomming is verre van volledig en beperkt zich nog tot het politieke veld.

De auteur maakt aannemelijk dat zijn hoofdpersoon van aanzienlijk gewicht is geweest bij de geboorte van twee markante kabinetten. Het kabinet-Den Uyl (1973-1977), het meest linkse ooit, zou er niet zijn gekomen, of althans er heel anders uit hebben gezien, zonder de pressie van Van Mierlo. Deze bewerkstelligde de medewerking van zijn partij tegen de wil van een deel van de fractie en leden in. Nog duidelijker is de rol van Van Mierlo bij de totstandkoming van Paars (1994-2002), de eerste kabinetten sinds augustus 1918 zonder deelname van de lange tijd dominante confessionele partijen. Ditmaal kostte het vooral veel moeite om de PvdA onder leiding van Wim Kok en de VVD van Frits Bolkestein, tot dan toe tegenstanders in het politieke landschap, onder één dak te krijgen met D66. De partij had bij de verkiezingen 24 zetels behaald, de grootste winst in haar bestaan tot dan toe, en was dus een machtsfactor van betekenis.

In het eerste kabinet-Kok was Van Mierlo minister van Buitenlandse Zaken en vicepremier, nadat hij in het tweede en derde kabinet-Van Agt (1981-1982) minister van Defensie was geweest. Het was niet het hoogtepunt in zijn carrière. Zijn verdienste was dat hij het traditioneel Atlantisch gerichte buitenlands beleid een wending richting Europa gaf, wat noodzakelijk was geworden na de val van de Muur en de andere grote veranderingen in Midden- en Oost-Europa sinds het najaar van 1989. Het Nederlands voorzitterschap van de Europese Unie in 1997 was in belangrijke mate een succes van Van Mierlo. Maar hij was zwak in dossierkennis, had weinig affiniteit met de bureaucratische kant van zijn ambt en was door zijn neiging tot twijfelen niet erg besluitvaardig. Daarnaast viel de combinatie met het partijleiderschap, dat hij tot 1997 vervulde, hem zwaar. Zijn reputatie liep schade op door de kwestie van de mislukte arrestatie in Brazilië van voormalig legerleider Desi Bouterse van Suriname in de zomer van 1997. Deze werd door het Openbaar Ministerie verdacht van handel in cocaïne. Het optreden van Van Mierlo, die de arrestatie om politieke redenen had tegengehouden, werd onderwerp van een politieke en publicitaire rel.

Al met al heeft de biograaf een boek afgeleverd dat ons inzicht in de politicus en persoon Van Mierlo en in de naoorlogse samenleving vergroot. In 2002 werd het politieke bestel opnieuw opgeschud, maar nu op een andere wijze dan door Van Mierlo cum suis 36 jaar eerder. Hij heeft de Fortuynrevolte

niet begrepen, zomin als velen met hem. De verklaring van Smeets dat zijn hoofdpersoon weinig voeling had met de maatschappelijke onvrede onder het 'gewone volk', omdat hij gefocust was op het parlementair-politieke proces, snijdt hout. Het was zijn kracht, maar ook zijn beperking. De auteur legt eer in met zijn politieke biografie.

Anneke Ribberink, Vrije Universiteit Amsterdam